

Wprowadzenie

Celem niniejszej pracy jest ukazanie regulacji prawnej sytuacji, w których jedna ze stron umowy składa swoje oświadczenie woli pod wpływem błędu. Błąd ten można – generalnie rzecz biorąc – postrzegać jako różnicę pomiędzy rzeczywistością a jej odbiciem istniejącym w świadomości strony. W rachubę wchodzi różnego rodzaju błędy, o mniejszej lub większej doniosłości, ściśle związane z przedmiotem zawieranej umowy, jak i nieprzejawiające takiego związku. Różne mogą być również przyczyny powstawania fałszywych wyobrażeń, poczynając od niedbalstwa i nieuwagi samej strony, a kończąc na przypadkach oszustwa czy podstępny kontrahenta. Rolą obowiązujących przepisów prawnych jest regulacja wszystkich wskazanych przypadków i określenie ich wpływu na skuteczność kontraktu.

Prezentowane rozważania zostaną zawężone do umów, jako czynności prawnych o największej doniosłości społecznej i gospodarczej. Podejście to uzasadnione jest również dwustronnym charakterem tej czynności. Szczególnie jaskrawy w takim wypadku staje się konflikt interesów występujący pomiędzy osobą powołującą się na swój błąd (*erransem*) a jego kontrahentem, zainteresowanym wykonaniem umowy w jej pierwotnym kształcie. System prawny musi dostarczać narzędzi służących rozwiązaniu tego konfliktu, w odpowiedni sposób wyważając interesy i racje obu stron. Konieczne jest również spojrzenie na problem w szerszej perspektywie, uwzględniającej interesy wszystkich uczestników obrotu. Należy bowiem zauważyć, iż wadliwość umów może wpływać negatywnie na sytuację uczestników obrotu prawnego, działających w zaufaniu do tego, że dokonane przez nich czynności prawne będą skuteczne. Ochrona tego zaufania nie powinna być jednak absolutna. Najbardziej jaskrawym przykładem, w którym dobro obrotu nie przemawia przeciwko bezskuteczności czynności, jest umowa zawarta pod wpływem błędu wywołanego oszukańcami, podstępными działaniami kontrahenta. System prawny powinien zwalczać takie działania nieuczciwych kontrahentów, chroniąc autonomię osób dokonujących czynności prawnych.

Przyjęta metoda prowadzonych badań zakłada, iż podstawowe znaczenie należy przypisać przedstawieniu oraz usystematyzowaniu poglądów doktryny oraz wypowiedzi orzecznictwa, dotyczących problematyki błędu jako wady oświadczenia woli. Uzupełniające znaczenie mają mieć uwagi prawnoporównawcze, formułowane w oparciu o regulacje przyjmowane przez niektóre państwa europejskie, które to unormowania zostaną pokrótce przedstawione w ramach pracy. Dodatkowo, autor poświęci nieco miejsca prezentacji metody wywodzącej się z amerykańskiej nauki, określanej jako ekonomiczna analiza prawa. Metoda ta stawia sobie za cel badanie zjawisk prawnych przy wykorzystaniu pojęć ekonomicznych i może – uzupełniająco – stanowić pewną pomoc również w ramach interpretacji obowiązujących w Polsce uregulowań.

Główny nacisk zostanie położony na omówienie oraz analizę art. 84 i n. KC, które to przepisy stanowią podstawowe unormowanie błędu jako wady oświadczenia woli strony umowy. Zasadnicze rozważania dotyczące przepisów kodeksu rozpocznie analiza przesłanek błędu, czyli wymogów, których spełnienie przesądza o wadliwości umowy. Wskazać należy jednak bezzwłocznie, iż obowiązuje zasada, w myśl której błędne oświadczenie woli – spełniające przesłanki – nie powoduje z mocy samego prawa nieważności czynności. Konieczne jest w tym zakresie działanie *erransa*, który może uchylić się od skutków czynności dokonanej pod wpływem fałszywego wyobrażenia. Zagadnienia te, które można określić jako sankcję błędu, będą również przedmiotem rozważań. Poza zakres pracy wykraczają już jednak dalsze konsekwencje związane ze wzruszeniem błędnej umowy, a dotyczące w szczególności rozliczeń pomiędzy stronami oraz kwestii związanych z własnością rzeczy przeniesionej na podstawie wadliwej czynności. Podjęta zostanie również problematyka zbiegu norm. W tym zakresie autor zajmie się kwestią możliwości skorzystania przez *erransa* z uprawnień przysługujących mu na podstawie innych niż przepisy o błędzie regulacji prawnych. Całość pracy zakończy prezentacja szczególnych rozwiązań przyjmowanych przez Kodeks cywilny w zakresie błędu strony kontraktu, a mianowicie regulacja dotycząca ugody oraz umowy o dział spadku.

W obliczu tworzenia nowego Kodeksu cywilnego konieczne jest również gruntowne rozważenie potrzeby zmian w zakresie obowiązujących przepisów. W związku z przedstawieniem przez Komisję Kodyfikacyjną Prawa Cywilnego projektu Księgi pierwszej nowego kodeksu, zawierającej również przepis dotyczące wad oświadczeń woli, ciężar rozważań zostanie położony na prezentacji tej propozycji oraz próbie jej krytycznej oceny. Autor postara się przedstawić także pewne uwagi *de lege ferenda* w ramach analizy szczególnych regulacji błędu przyjmowanych przez obowiązujący kodeks.

Poza zakresem rozważań pozostają, co do zasady, regulacje procesowe związane z uchylaniem się od wadliwego oświadczenia woli. Nie zostanie szczegółowo omówione prawo konsumenckie w zakresie obowiązków informacyjnych, ciążyących na przedsiębiorcach zawierających umowę z konsumentem. Niniejsza praca nie jest również poświęcona badaniu funkcjonowania regulacji błędu w prawie pracy.

Monografia stanowi zmodyfikowaną wersję dysertacji doktorskiej przygotowanej i obronionej pod kierunkiem profesora *Edwarda Gniewka* w Zakładzie Prawa Cywilnego i Prawa Międzynarodowego Prywatnego na Wydziale Prawa, Administracji i Ekonomii Uniwersytetu Wrocławskiego. Promotorowi oraz recenzentom rozprawy, profesor *Ewie Rott-Pietrzyk* oraz profesorowi *Piotrowi Machnikowskiemu*, dziękuję za cenne wskazówki, porady a także za – zawsze życzliwą i konstruktywną – krytykę. Osobne podziękowania składam doktorowi *Jerzemu Strzebinczykowi*, którego pomoc w przygotowywaniu pracy uważam za nieocenioną.

Wrocław, październik 2014 r.

Mateusz Królikowski